

БЪЛГАРСКИЯТ МУЗИКАЛЕН ФОЛКЛОР В ОБУЧЕНИЕТО ПО ЛИТЕРАТУРА, ПО МУЗИКА И ПО РОДИНОЗНАНИЕ В 1. КЛАС

Росица К. Велчева

ОУ „Отец Паисий“, с. Стряма

***Резюме:** В статията е представен българският музикален фолклор като фактор за оптимизиране на обучението по литература, по музика и по родинознание в 1. клас. Фолклорът заема особено важно място във възпитанието на децата. Българите са запазили традициите да се събират на големи празници, да пеят народни песни и да играят традиционни български хора. Фолклорният материал, който се изучава в часовете по музика в 1. клас – народните обичаи, обреди и песни, които са свързани с тях има релация с учебното съдържание. Това са темите, които са свързани с коледните, пролетните и великденските обичаи, обреди и песни. Развиващите и познавателните дейности се съчетават органично с емоционалното отношение към музиката и разкриват широки възможности за интеграция с други изкуства.*

***Ключови думи:** български музикален фолклор, литература, музика, родинознание, обучение, интеграция*

BULGARIAN MUSICAL FOLKLORE IN THE EDUCATION OF LITERATURE, MUSIC AND HOMELAND IN 1ST GRADE

Rositsa K. Velcheva

Otets Paisiy Primary School, Stryama village

***Abstract:** The article presents the Bulgarian musical folklore as a factor for optimizing the education in literature, music and homeland studies in the 1st grade. Folklore occupies a particularly important place in the upbringing of children. Bulgarians have preserved the tradition of gathering on major holidays, singing folk songs and playing traditional Bulgarian people. The folklore material that is studied in the music lessons in the 1st grade - the folk customs, rituals and songs that are related to them has a relation with the educational content. These are the topics that are related to Christmas, spring and Easter customs, rituals and songs. Developing and cognitive activities are organically combined with the emotional attitude towards music and open wide opportunities for integration with other arts.*

***Keywords:** Bulgarian musical folklore, literature, music, homeland studies, training, integration*

Увод

За опазване на българския дух и култура през вековете важна роля има народното творчество. То се е предавало от поколение на поколение. Чрез него са съхранени и запазени традициите и обичаите на българския народ. Българското народно творчество е средство чрез което може да се възпитава. През годините то е пазено, обогатявано и предавано с много любов.

Най-благоприятният период от живота на човека е детството. Това е времето, в което децата се запознават с богатството на фолклора под формата на игри, песни и забавления. Изключително важно за подрастващите е съчетаването на приятни с полезни занимания. Тези занимания оставят трайни спомени и ги оформят като едни добри пазители на българския фолклор.

Фолклорните теми – празници, обичаи, приказки, песни и др. – заемат важно място в учебните програми по литература, по музика и по родинознание.

Основен текст

През вековете предаването на народното творчество от човек на човек и от уста на уста допринася това съавторство да се нарича народно. В днешно време произведенията на народното творчество и народното изкуство са обединени в думата фолклор.

Народното творчество е комплекс от прояви на устното творчество на даден народ. Това са разкази, песни, легенди, обреди и други. Често тези произведения се разпространяват устно, но по-късно започват да се записват като част от литературното наследство. По този начин българските книжовници започват да събират и да публикуват фолклорни материали.

„Чрез сборниците народното поетическо творчество се популяризира още по-широко, но едновременно с това самите творби, откъснати от конкретното си битие, заживяват нов живот – тоя на писмения, на фиксирания текст. Тяхното писмено представяне ги прави по-близки и съпоставими с личното творчество и те (осъзнато или не) започват да влияят върху формирането на жанровете в новата българска литература“ (Николова 2004, стр. 343).

Като израз на общественото съзнание фолклорът е социално - историческо явление и заедно с това специфична форма на естетично отношение на народа към действителността. „Фолклорът извън връзките си с труда, бита, нравите, обичаите, обредите на народа е немислим“ (Гусев 1975, стр. 14).

Според Ст. Джуджев (1970, стр. 22) понятието *фолклор* включва „цялата народна словесност – приказки, пословици, гатанки, скоропоговорки, клетви, благословии, пожелания, наричания и други всевъзможни словесни формули, всички простонародни думи и изрази“ (Джуджев 1970, стр. 22).

Чрез фолклора народите се разграничават и опознават, той е видим знак на националното своеобразие с някои свои външни белези – багри, шевици, пластика на тялото, вътрешни компоненти – музика, форми на поетичната изразност и т.н. Всичко това го прави специфичен културен феномен. В този смисъл фолклорът се явява изкуство, на което значението и ценността надминават времето и създаването му (Стефанов 2003, стр. 61).

Една голяма част от българския фолклор заема традиционната музика или така наречената фолклорна (народна) музика. Българският народ в своя труден път на съществуване и развитие е създал високохудожествено, самобитно народно музикално творчество. Ценен паметник от миналото, народното музикално творчество днес живее пълнокръвен живот в оригиналния си вид или в обработка (Кауфман 2005, стр.143-144).

„Голямото значение на фолклора се вижда и от влиянието, което той оказва на

литературата. Историята показва, че националните литератури възникват и се развиват в най-тясна връзка с традициите на народното поетическо творчество“ (Динеков, стр. 77) Според П. Динеков (1980, стр. 77) „когато очертаваме значението на фолклора, не можем да не изтъкнем, че той се явява необятна съкровищница на народния език“ (Динеков 1980, стр. 77).

Народните песни представляват най-богатият, най-добре развитият дял от българското народно поетическо творчество. Те първи са заинтригували фолклористите и са сравнително най-добре проучени.

Открояват се няколко основни жанрови групи от песни при функционалната класификация на песенния материал: по функция (обредни, на трапеза, хороводни, седенкарски и др.) и по тематика (любовни, семейно-битови, исторически, юнашки и хайдушки, хумористични и др.) В детския фолклор има и немало песни за животинския и растителния свят. Всяка група е носител на определени музикални белези като резултат от общата функционална характеристика и предназначение.

С народните празници и обичаи е свързан богат и разнообразен фолклор: песни, наричания, пословици. В идейно-тематично и художествено отношение най-високо място заемат обредните песни, отразяващи отношението на човека към света, природата и собствения му живот. Може да се приеме, че фолклорните празници и обичаи са част от традиционната ни култура.

Нашият народ е вложил в ритуали за децата тематика, които ги възпитават във висока нравственост и трудолюбие. Чрез тях детето навлиза в света на художествени образи, усвоява нравствени добродетели. Народните празници, обреди и обичаи са много на брой и са свързани с всички годишни сезони (Димитровден, Никулден, Коледа и Бъдни вечер, Васильовден, Бабинден, Атанасовден, Лазаровден, Великден, Гергьовден и много други).

В съдържателен план, актуалните учебни програми за първи клас са структурирани така, че да формират ключовите компетентности за учене през целия живот. В този смисъл включването на фолклорни тематични единици както в учебното съдържание по литература, по родинознание така и по музика е обосновано от гледна точка на ключовата компетентност *културна осъзнатост и творчество*. Тя се изразява в способността да се оцени важността на творческото изразяване на идеи, преживявания и чувства с разнообразни средства, включително музика, литература и други изкуства.

Фолклорният материал, който се изучава в часовете по музика в 1. клас – народните обичаи, обреди и песни, които са свързани с тях има релация с учебното съдържание. Това са темите, които са свързани с коледуване, лазаруване, коледните, пролетните и великденските обичаи, обреди и песни. Темите, свързани със спецификата на музиката като вид изкуство разкриват възможности за създаване на разнообразни интегративни връзки с учебното съдържание по други предмети: развитие и обогатяване на речта (родна реч); запознаване с изразните средства на други изкуства (родна реч, изобразително изкуство); българските народни традиции и тези на етносите, населяващи нашите земи (родинознание) и др.

Разглеждайки в детайли държавните образователни стандарти прави впечатление, че между литературното, музикалното и обучението по родинознание има множество възможности за интегративни връзки. Това са основно темите, които са свързани с народните обичаи, обреди и песни. Такива са празниците Лазаровден, Цветница, Великден, Гергьовден и т.н. Това са все теми, застъпени в обучението на първокласниците и по музика, и по литература, и по родинознание. Интегративните връзки между музиката, родинознанието и литературата съдействат за изграждане на цялостна и единна представа за света и разкриване на общи закономерности в

историческото и съвременното им развитие. Също така те спомагат и за изграждането у учениците на навици, както и нови познания за обредите, обичаите и песните, които спомагат за формирането на музикалната им култура, а заедно с това съдействат и за развитието на литературното обучение и на това по родинознание в 1. клас.

1. Метод на изследването

За целта беше осъществено кратко изследване с акцент върху българския фолклор и мястото му в обучението по литература, по музика и по родинознание в 1. клас.

Приложени бяха следните изследователски методи:

- теоретичен анализ на научна педагогическа и учебно-методическа литература по темата;
- педагогически експеримент в три етапа - констатиращ, формиращ и контролен;
- педагогическо наблюдение.

Осъществяването на началната диагностика се извърши чрез практически задачи и емпирично наблюдение на възможностите и проявите на децата, свързани с българския музикален фолклор (песни, инструментални изпълнения).

Въз основа на получените резултати от констатиращия етап на педагогическия експеримент е избран моделът на формиращия етап. За целите на формиращия експеримент беше структурирана система от обучаващи задачи, интегриращи учебното съдържание по литература, по родинознание и по музика с акцент върху българския фолклор.

Подборът на литературните произведения и музикалния репертоар за пеене и слушане беше извършен по следните критерии:

- да бъде съобразен с възрастовите особености на децата от първи клас;
- да присъстват разнообразни фолклорни текстове в уроците по литература и по родинознание, и фолклорни музикални произведения в уроците по музика.

За целите на експерименталната работа съм използвала допълнителни литературни и музикални фолклорни творби. Критериите, по които са подбрани, са съобразени с контекста на темата, да отговарят на целите и задачите и възможностите на децата. Беше даден превес на специфични задачи, които са свързани с повече слушане на музика, самостоятелно четене и индивидуална работа.

За целите на експеримента беше формулирана глобална тема „Пролетни празници и обичаи“, която гарантира необходимата тематична обвързаност между отделните учебно-методични единици, включени във формиращия експеримент. В рамките на глобалната тема бяха реализирани паралелно уроци по литература, по музика и по родинознание. Съответно се очертаха три тематични акцента: Лазаровден, Цветница и Великден.

1.1. Анализ на литература

Във връзка с темата „Пролетни празници и обичаи“ бе направен сравнителен анализ на учебниците по литература, по музика и по родинознание за първи клас, на база на темите, които са свързани с българския музикален фолклор (пролетни празници) и които имат роля в обучението в начален етап.

Сравнителният анализ е мотивиран от това да се види до каква степен се застъпват фолклорните теми, както и да се проучи възможността за интегративно приложение на музикалния фолклор включен в учебното съдържание по музика, в обучението по литература и по родинознание.

В таблиците са представени литературните и музикалните фолклорни образци в най-разпространените учебници по литература, по музика и по родинознание на съответните издателства.

Съобразно тематичните акценти във формирация експеримент са включени темите „Лазаровден“, „Цветница“ и „Великден“.

Таблица 1. Лазаровден

Издателство	Литература	Музика	Родинознание
ПРОСВЕТА - СОФИЯ	„Лазарска песен“, Българска народна песен	„Лаленце се люлее“, народна песен	Празници
ПРОСВЕТА ПЛЮС	По избор	„Лаленце се люлее“, народна песен	„Пролет“
БУЛВЕСТ 2000 КЛЕТ БЪЛГАРИЯ	По избор „Лазарки“, народна песен	„Лазарка“, Ваня Ангелска „Изгреяло ясно слънчице“, народна песен	„Пролет“
АНУБИС КЛЕТ БЪЛГАРИЯ	По избор	„Лаленце се люлее“, народна песен „Ой, Лазаре“, народна песен	„Пролетни празници в семейството“

Таблица 2. Цветница

Издателство	Литература	Музика	Родинознание
ПРОСВЕТА - СОФИЯ	„Цветница“, Иван Цанев	„Малки моми“, Добри Христов	„Празници“
ПРОСВЕТА ПЛЮС	По избор „На Цветница“, Елисавета Багряна	„На мегданя“, народна песен По избор „Утре е цветна Цветница“, народна песен	„Пролет“
БУЛВЕСТ	„Цветница“, По Ран Босилек	По избор	„Пролет“
АНУБИС	По избор „Цветница“, Иван Цанев	По избор „Огреяла месечинка“, народна песен	„Пролетни празници в семейството“

Таблица 3. Великден

Издателство	Литература	Музика	Родинознание
ПРОСВЕТА - СОФИЯ	„Майски Великден“, Елисавета Багряна	„На мегдана“, народна песен	„Празници“
ПРОСВЕТА ПЛЮС	„Великден“, Атанас Цанков	Песен по избор „Боряно, Борянке“, народна песен	„Великден“
БУЛВЕСТ	„Златното яйце“, По Светослав Минков	„Великденски яйца“, Невена Кючукова	„Пролет“
АНУБИС	„Великден“, Елисавета Багряна „Великденско яйце“, Атанас Цанков	„Великденче“, Борис Кочев	„Пролетни празници в семейството“

От направения сравнителен анализ се вижда, че в учебниците по музика на всички разгледани издателства, фолклорните теми, които имат отношение към литературното обучение и към обучението по родинознание са широко застъпени и подкрепени с музикален материал, което е предпоставка за по-добри резултати на учениците при овладяване и усъвършенстване на литературните умения и на тези по родинознание. Съпоставянето и сравнението между учебния материал дава основание да се обобщи, че включеният в учебниците по музика, по литература и по родинознание фолклорен материал позволява осъществяване на интегративни подходи и взаимодействие между изкуствата.

Заклучение

В заключение можем да обобщим, че със своите разнообразни жанрове, огромно сюжетно богатство и високи художествени качества, българският фолклор представя ценно наследство от дълго културно развитие, което има важна естетическа и възпитателна функция. Интегративният метод на преподаване играе важна роля за активизиране познавателната дейност на учениците и повишаване на интересите им. Излизайки от традиционния учебен процес, интересът на децата се повишава и те стават активни участници в него. Учебното съдържание по литература, по музика и това по родинознание в 1. клас осигуряват достатъчно възможности за взаимно интегриране на музикални и литературни фолклорни образци.

Литература:

- Гусев, В. (1975). *Върху методите за изследване на фолклора*. БФ, г. 1, кн. 1, София.
 Джуджев, Ст. (1970). *Българска народна музика*. София: Наука и изкуство.
 Динеков, П. (1980). *Български фолклор*. София: Български писател.
 Кауфман, Н. (2005). *Българска народна музика*. Варна: Славена.
 Стефанов, К. (2003). *Изкуството, което ме създаде*. София: Еър Груп 2000.

